

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻԱ ԸՆԴԱՐԱԹ 26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1872

ԹԻՒ 930

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ըմբռնկայի Միացեալ Նահանգաց կառավարութիւնը և Նիւյորքի տէրութեան մէջ տեղի ունեցած ծանր վէճը, որ Ընդհանրական խնդիր անուամբ ծանուցեալ է, կերևի թէ առայժմ հանդարտութեան շրջանի մը մէջ մտած է: Առնանի օրագիրներէն շատերը՝ իրենց գլուխը ունենալով զհոգեկաւոր թայփօ օրագիրը, կը յուսան թէ Վոլաշիկթընի դաշինքը հաճելի և բարեկամական պատասխան մը պիտի տայ պատգամախօսութեանը, որ յուղարկեցաւ իրեն Նիւյորքի կառավարութեան, ինչպէս որ յիշուած է վեհափառ Թագուհոյն պատասխանութեան մէջ:

Հիշեալ օրագրաց կարծիքը հիմնաւոր կերևի, վասն զի կը հաստատեն թէ Վերմանիոյ կայսրը պաշտօնական կերպիւ հարցուցեր է Նիւյորքի թագուհոյն թէ կրնայ արդեօք Նիւյորքի Վիսկոնսին Նահանգաց մէջ ծագած վէճին նկատմամբ օգտակար ըլլալ, և թագուհին պատասխանել է թէ՛ հարկ չկայ:

Այս առաջարկութեան կարեւորութիւնը իմանալու համար՝ բաւական է ՚ի յուշածել թէ գերմանական կառավարութիւնը շատ սիրով է Վերմանիոյ դաշինքին հետ, և ՚ի Վերմանիոյ նստող Միացեալ Նահանգաց դեսպանը միտար Գէորգ Բրոքս, որ ջերմեանդ կուսակից է Վերմանիոյ իշխանին քաղաքականութեանը, կերպիւ իւրեք անգամ կը համարուի Վերմանիոյ նախագահին: Հետեւեալ օրերէն կը տեսնուի թէ Բրոքսի դաշինքը կարող է չափաւորիչ ազդեցութիւն մը ունենալ Ըմբռնկայի կառավարութեան ընթացքին վերայ ՚ի մասին այս գործոյն: Բայց և այնպէս Նիւյորքի կառավարութիւնը հարկ չհամարեցաւ ընդունել Վերմանիոյ կայսերական կառավարութեան միջնորդութիւնը, վասնզի կը յուսայ թէ առանց օտար տէրութեան մը բարեխօսութեանը, կարող է բարեկամաբար վերջացնել Ընդհանրական խնդիրը:

Այս յոյսը (զոր հիմնաւոր կը կարծես) ունենալով հանդերձ, Նիւյորքի իմաստուն կառավարութիւնը զինուորական հարկաւոր պատրաստութիւնները ՚ի գործը գնելու վերայ է, որպէսզի ամեն պատահելի դիպուածոց առաջը առնելու կարող լինի: Առնուին Վոլաշիկթընը կըսէ, թէ անդադար կաշխատին Վոլաշիկթընի նաւարանին մէջ, ուր պատերազմի ամեն կերպ գործընթացը կը ընդունին և մանաւանդ մեծ թնդանքներ, որոնք Նիւյորքի և անոր դաղթականաց երկիրներուն ծովեզերեայ բերքերը պիտի դուրսին:

Վերմանիոյ դաշինքը վերջապէս սկսաւ յուզիլ և խռովիլ թագաւորական կուսակցութիւններէ ընդդէմ հասարակապետութեան եղած յարձակումներէն, ուստի փութացաւ ներկայացնել ազգային երեսփոխանական ժողովոյն օրինաց ծրագիր մը: Որուն նպատակը պիտի ըլլայ լրացողաց անկարողութիւնները ու անտեղի և զրոյրիչ հրատարակութիւնները արդիւնէ և առայժմ հրաման տուաւ որ առժամանակեայ կերպիւ խափանուին Վոլաշիկթընը և Վերմանիոյ միջև ընդհանրական խորհրդարանային անգամայն մեծագոյն մասէն, ինչպէս որ կը յուսուցայ թէ պիտի ընդունուի, ասիկա անուղղակի պատասխան մը պիտի ըլլայ թագաւորական կուսակցութեանց ՚ի գործը դրած հնարքներուն, որոց յանդիմանութիւնը կը զարմացնէ: Բայց ամենևին չտուվէր կենցաղէտ անձինքը:

Եւրոպայի մեծ տէրութեանց փոխադարձ յարաբերութիւնները աչքէ անցնելով, կը տեսնուի թէ պաշտօնական կերպիւ Վերմանիոյ դաշինքը քիչ կամ շատ բարեկամ է այն տէրութեանց, որ իրարու հետ շատ սիրով չեն կամ թէ մէջերին տեսակ մը ընդդիմադրութիւն (անթափանցիմ) կը դնուի: Օրինակի համար Վերմանիոյ արքունիքը մտերիմ յարաբերութիւն

ունի Ռուսիոյ և Լատուիոյ հետ, մինչդեռ այս երկու տէրութեանց մէջ տեսնուած բարեկամական սէրը՝ ՚ի վերին երեսէ: Վարձեալ Վերմանիոյ արքունիքը՝ Նիւյորքի արքունիցի հետ սերտ բարեկամ է, բայց այս վերջինը ամենևին հաղորդակից չէ Բրոքսի և Ռուսիոյ կայսերական զերգաստանաց բարեկամական անկեղծ յարաբերութեանցը: Վերջապէս Բրոքսի դաշինքը բարեկամական սերտ սիրով կ'պաշտօնէ Ըմբռնկայի մեծ և հզօր հասարակապետութեան հետ՝ հակառակորդին Նիւյորքի, որ Վերմանիոյ դաշինկցութիւնը ձեռք բերելու կաշխատի:

Միայն Բրոքսի մէջ չէ, կըսէ զաղդիական լրագիր մը, որ զինուորական պատրաստութիւններ կը ըլլան: այլ Ռուսիոյ մէջ ևս միևնոյն պատրաստութիւնները մեծ եռանդեամբ կը շարունակուին: Այս հաստատեն թէ շատ չանցած, Ռուսիոյ մէջ զինուորական ծառայութիւնը պարտաւորիչ պիտի ըլլայ ամենուն համար: այսինքն իւրաքանչիւր քաղաքացի, աղքատ կամ հարուստ պարտաւոր պիտի ըլլայ զինուոր դուրսի, և պիտի չլինայ իւր անզը ուրիշ միջոցներէ վախճանմամբ, ինչպէս որ կը ըլլար մինչև ցայսօր: Մեծ հոգ կը տարուի զինուորական պարտքները բարեկարգելու և զարգացնելու: զինուորական պաշտօնականաց թոշակները աւելցուցին, զինուորական բժշկացի թիւը նմանապէս աւելցնելու հոգ կը տարուի: վերջապէս Վերմանիոյ կառավարութիւնը կաշխատի այնպիսի կերպիւ պատրաստել յետ պարտիկ զինուորները, որ առաւելապէս մարտնչելու յարմար ըլլան քան թէ զօրահանդէսներու մէջ շքեղ տեսնուելու:

Այս ծովուն նաւահանգստաց և նաւատորմի ընդհանուր հրամանատարին տնօրէնութեանը համաձայն 1872 տարուան համար 27 նաւ կը զինուորուին և կը պատրաստուին: Առնուին 6 ըրքովէ թէ 3 ըրքովէ, 10 ըրքովէ փոխադրուող կօշիք, 6 ըրքովէ և 2 ըրքովէ:

Գառաւորներ վերջին լուրերը չեն համապատասխաներ ապահովական երեսփոխաններուն, որ կը տեսնուէին վստահ: Մուստաֆա փաշային ՚ի Չէթիկ ըրած ճամբարագութենէ ՚ի վեր:

Ներքաւ իշխանը, որ Գառաւորներ վեհապետն է, նոր պահանջներ կը հանէ և յիշեալ փաշային հետ կարգադրուած պայմանները բաւական չհամարիր: Բարձրագոյն Գառաւոր իւր սովորական խոհանութեան, փութացաւ օգնական զօրացիներ յուղարկել ՚ի սահմանագիծին:

Այս հաստատեն թէ գերմանական կառավարութիւնը, միաբանութեամբ Ռուսիոյ տէրութեան, ազգաբարեկան գրութիւն մի յուղարկած է կամ պիտի յուղարկէ Չիլիցիներ հասարակապետութեան խնդրելով որ քիչ մը աւելի զուշուցեմ հսկէ քաղաքային աղանդաւորաց վերայ, որոց հիւրասիրութիւն կը մատուցանէ: Այս ընթացքով, յիշեալ երկու մեծ տէրութիւնները կուզեն անփափաք պահել Նիւյորքի բարեկարգութիւնը և անգործութիւնը: քանզի յառաջ կը բերեն, թէ բաւականական չարագործները և խռովարարները Չիլիցիներ երկրին մէջ գոմարուելով՝ անոր աղատասէր օրինաց ներքէ դաւադրութիւններ կը նշխարեն դրացի տէրութիւնները կը ծանելու համար: Չմեք կընար դիտեալ թէ ինչպէս տեխնիկ հիմնաւոր են այս պահանջները: Սակայն եթէ անոնց ուղադրութիւն չմատուցուի, Վերմանիոյ և Ռուսիոյ որոշած են, կըսուի, զինուորացիները յարձակիլ և տիրել Չիլիցիներին այն դաւադրաց, որոնք հակառակեցական դադարն ապստամբութեանց զլուար կեդրոններն եղած են:

Գերմանիոյ կայսեր ատոլլութիւնը՝ որ մեծապէս փնտրուած էր, իւր առջի զօրութիւնը ընկալաւ, և Նիւրնի Վեհափառութիւնը սկսաւ դարձեալ տէրութեան կարեւոր գործովք զբաղիլ:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Լրագրոյ նախընթաց թուով մեր տուած խոստմանը համաձայն՝ ահա կը հրատարակուի Ս. Լ. Վիսկոնսինի Ընդհանրական ամսագրոյն պատուական յօդուածը ՚ի մասին Սոյ կաթողիկոսական խնդրոյն:

Ողջամիտ և բարեպաշտ ազգայնաց ուղադրութիւնը կը հրաւիրէ մեր այս պաշտօնական գրութեան վերայ: զոր ծանր ուղադրութեամբ կ'արգելու պիտի տեսնեն թէ ինչ մոլոր ընթացք բռնած են Վ. Պօլսոյ Հայոց պատրիարքարանը և նոյն մայրաքաղաքին ընդհանուր ժողովոյն մեծամասնութիւնը:

Ի բուական ժամանակաց հետէ Սոյ կաթողիկոսական խնդիրն յայտնի է բազմաց թէ՛ որպիսի կնճաղից կերպարանը ընդունած է, և կը յուզի և վերափոխուի կը խառնաշփոթ մտքերը:

Քիչ յայտնի է ի վաղուց խորիմաց, հեռատես և բանազէտ ողջայնոց այն ամեն հնարք և ջանքեր՝ որ ընդ վերադարձուաւ օգտի և միութեան ազդիս՝ զաղտնածա՝ ծով կը դործէին ի խորշ խորշ: Ա. Պօլսոյ, և այլն այլ ձևեր և որոշումներ կը տային խնդրոյն, որ ինչպէս մի ուշիմ և հեռանկատ ազգային առաջ Վ. Պօլսոյ ազգային երեսփոխ. ժողովոյ մէջ թէ վտանգ կայ բուհաւորի մատուցող մեր կասեմք թէ մեծ վտանգ արդէն հասնայ կայ ի դրոշմ: Հայաստանեայց եկեղեցոյ եւ ազգիս միութեան, և բացայայտ կը տեսնուին յապագային ծագելիք կուրք և խռովութիւնը, պատահական և բաժանմունք միութեան մայրերն Ս. Եկեղեցոյ, որ ահա այս օրեր Պօլսոյ լրագիրը գոմեցին գուշակուող խորհրդանշանութեանց պարզուիլ ի կեդրոնաւորելու համար: Սոյ կաթողիկոսութեան ամբիւր յայտնի խնդիրներ յուղադրուի և կը ընկալուի այժմ վճռել, որ երբեք ներքին չեն նոյն: և փոխանակ բարեկարգութեանց՝ բազմազան անկարգութիւնը պիտի ծնան ի վնաս միութեան և օգտի ազդիս և Վահագնադրութեանց սրբոյ եկեղեցոյ և նուիրական իրաւանց մայր Աթոռոյ:

Սոյ ինչպէս նաև Աղթամարոյ ծնունդը զեղծմանց ժամանակին տնօրէն իշխանութեան կնքարկեալ ողջապիք մեր և սիրելիք ո՛չ ի հուստու և ո՛չ ի կրօնական տարողութիւնը կը բերէ ամենևին տարբերութիւն և բաժանմունք չունենի և չունին, այլ ամենևին հարազատ և հաւատարիմ որդիք են անորապէս Հայոց Քրիստոսի, Ս. Եկեղեցոյ Հայաստանեայց, և ուր ուրեք Հայք կան, որոց և հարցուի, նոյն պատասխանիք են միշտ ճշտա՝ չէլ միմայն Գլուխ և Հովուապետ առաքելական եկեղեցոյ Հայաստանեայց, որոյ (այսինքն) ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան) զահաւիտ կայարան է ի դարուոր ժամանակաց առ ի մայր Աթոռ Ս. Լ. Վիսկոնսին: որում ոմանք այժմիկ միայն այլ լինի կերպարանք տուլ կը ձգնին: Բերնին ինչ մեծ շարժումով կայ արդեօք զրեթէ ազգիս ընդհանրութեան ի դարուց հետէ և ի սրբաշան նախնեաց անվաւեր վճռած տեղեաց առաւել մեծ նշանակութիւն տալ և օրինաւոր կաթողիկոսական ամբողջ անուանել և սրբոյ ամբողջ հետ ի մասին յարաբերութեանց տարբերակ խնդիրներ բանալ, առնուց կանխաւ գիտութեան և հաւանութեան վեհափառ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, և ինչ կը նշանակեն Սոյ և Աղթամարոյ յարաբերութիւնը ընդ Վարչութեան Պօլսոյ: Ս. Եկեղեցոյ և Ս. Եկեղեցոյ յայտնի չեն ի վաղուց կեղալ յարաբերութիւնը նոյն ընդ Պատրիարքաց Վ. Պօլսոյ՝ որ լի քաղաքական է:

Կասկած կընդունիմք, մի գուցէ եկեղեցական բարեկարգութեան յարաբերութիւն կամին հաստատուելունը Տաճկաստանի մերազնեայք, որ առանց բացէ ի բաց և պարզապէս ապստամբելոյ յԱրարատեան մայր աթոռոյս՝ չկարեն դաշնակցել ընդ նոսա. արդեօք այսպէ՞ս կամին դաւադիրք խաբել և խարդաւանել պարզամիտ ներք և բարեպաշտ ժողովուրդը :

Իսկ եթէ հաւաստեալ իղձ ունին այն անուանեալ կաթողիկոսները ի կարգ և ի սահման հրաւիրել, և նոյա հովուութեան ներքե գտնուող ուղորմելի մերազգիքն ուսմամբք և մտաւորական և բարոյական զարգացմամբք երջանկացնել, և միանգամայն պաշտօնական կերպիւ բերել և միացնել մայր Աթոռոյս հովուապետութեան հետ, դոքա ի վաղուց հետէ սկսեալ են Պօլսոյ ուշիմ եկեղեցականաց և աշխարհականաց կողմանէ. նաև աւելորդ դատուած է կրքեմն յովանոյ Աղթամարինն՝ և առժամանակ մի ևս վերցուած. բայց ինչ ինչ հանգամանօք ժամանակին ի ձեռն կաշառակուլ անձանց վերստին հաստատուած. իսկ զՍիւն բարեկարգելով՝ ուղղել նոյրին յարաբերութիւնը ընդ մայր Աթոռոյս սրբոյ Էջմիածնի և ոչ ընդ Պօլսոյ ազգային Վարչութեան, և առժամանակ մի թողուլ զանուն կաթողիկոսութեան Սոյ՝ մինչև ժամանակն ինքնին տնօրինէ զարժանն և զոգտանն ընդհանրութեան ազգիս : Եւ այս մտքով էր՝ որ Պօլսոյ պատրիարքարանը երբեմն բաւական աշխատեցաւ աջակցութեան ցեղը վերցնելոյ համար, և ի նոյն ցեղէն երկու երիտասարդ եկեղեցական բերելով ի Ա. Պօլսոյ յուսումնարան դրաւ, որոց մին Ղուկաս աւետարանագիտական ընտրուեցաւ կաթողիկոս Կիւրակոս կոչմամբ, որ խոստովանող ի տուած է ի պատրիարքարանն՝ ջնջել ընտրութեանց մէջ շարունակեալ ցեղական սովորութիւնը, որում յաջորդէ Նիկիոյցոյ :

Արդեօք բազմաց յայտնի չէ՞, որ այժմեան վեհա. կաթողիկոս՝ երբեմն ի Պատրիարքութեան խորում ի Ա. Պօլսոյ՝ որքան ուշադրեցաւ այն անկարգութիւնը ազգիս մէջէն վերցնելոյ աղաքաւ, քանի որ խօսակցական բռնութիւնք և ազդեցութիւնք թուլացած էին և հետզհետէ կանչեալանային ինչպէս և եղան, և ի. Ղուկաս աստուծոյ կառավարութեան կառուցուած իւր ազդեցութիւն և իշխանութիւն կատարեալապէս ի գործ ածել ի վերին Տօրոսի և օրինաւոր յարաբերութիւն հաստատելոյ համար քանիցս ի խորհուրդ մտաւ ի տէր հանգուցեալ Մարտիկոս կաթողիկոսի հետ մինչ ի Ա. Պօլսոյ էր՝ ինչ ինչ յօդուածներ առաջարկելով. բայց լուսաւոր. դուք ի Սիւն և յԱղթամար կաթողիկոսական տիրուած շնորհներն միայն առիթ եղաւ գործոյն անկատար մընալոյն, և միթէ Նորին Սրբազնութիւն վեհափառ կաթողիկոս ինքն իսկ չէ՞ր յորժամ ընտրեցաւ ի կաթողիկոսութիւն ամենայն Հայոց և եկն ի Պոլսոյս ի Պօլսոյ, և ի ներկայացուցանելն գերա. Պատրիարքին Ա. Պօլսոյ Պօղոս սրբազան արքեպիսկոպոսի Սոյ և Աղթամարայ ինքնակոչ կաթողիկոսոց խնդիրները, (նոյն Սրբազնութիւն) առաջարկեց յառաջագոյն յարաբերութեան խնդրոյն ձեռն արկանել, որպէսզի ինքնին զիւրութեամբ լուծուին այն խնդիրներ խնդիրք : Եւ արդարեւ յաջողեցաւ մի Յանձնաժողով կազմել յեկեղեցականաց Պօլսոյ, որ վեց յօդուածովք իւր որոշմունք ներկայացոյց վեհափառ Հայրապետի, և նա յանձնեց Ս. Պատրիարքին ի գործ դնել : Բայց ո՞ գիտէ՞ որպիսի մտածութեամբք գործոյն ընթացք տալ զլայաւ պատրիարքարանն, և Նորին Սրբութիւն նկատելով զարձուածքները՝ որ արգելադրութեան լինում գործոյն յաջողութեան, ճանապարհորդեց զէպ ի մայր Աթոռոս, և դարձեալ անկատար մնաց խնդիրն : Իսկ ի 1867 ամի Կոստանդնուպոլսոյ ընդհանուր ժողովը խառն մասնա. ժողով կազմեց, որ ինն յօդուածովք որոշումներ առաջարկեց առ ընդհանուր ժողովն Սոյ և Աղթամարայ բարեկարգութեանց համար ի մէկն Գեկտեմբերի տարւոյն, որոյ պատճէնը կայ աստ ի գիւտն վեհափառ Հայրապետի. բայց նա ևս ընդհանուր ժողովոյ կողմանէ անգործադրելի մնաց ինչպէս կերելի՝ Վարժապետեան գերապատիւ Ներսէս եպիսկոպոսի նոյն առաջարկութեանց ծրագրին ստորեւ գրած անպատեհ գիտողութեան համար որ Հայոց ազգի և եկեղեցոյ կարի վնասակար լինելը քաջ հետադարձելով վեհա. կաթողիկոսն՝ նախ կոնդակ առաքեց ի Պօլսոյ, որ տնօրէնութեամբ սրբազան Պօղոս Պատրիարքի ընթերցան յեկեղեցիս Ա. Պօլսոյ, և ապա խիստ անհրաժեշտ դատեցաւ մի յատուկ փոխանորդ յղել, որ գերա. Սարգիս սրբազան արքեպիսկոպոս Զաւակեան դնաց, որպէսզի խորհելով սրբազան Պատրիարքին հետ՝ օգնէ գործոյն, զի վնասակար և վտանգաւոր մի որսնում չտրուի Սոյ և Աղթամարայ խնդրոյ, սա.

կայն ըստ դժբաղդութեան ազգիս՝ կամ զիտմամբ և կամ անգիտութեամբ տարօրինակ կերպարանք տուին կաթողիկոսական փոխանորդին և զայն առաքողի բարե. միտ նպատակայ, և ոմանք զանազան խորհական ձեռքով կամեցան բարեպաշտ ժողովուրդը զայն ակեղեցնել, և Պօլսոյ Պատրիարքի փոփոխութեան խոսովութեամբք և կռուովք զբաղեցան և այլն :

Այլ ի վերայ այս ամենայնի սա քաջայայտ է ամենից, որ մինչև այն ժամանակներ ոչ մի Հայու մտքէ անցած չէր թէ Սիւն և Աղթամար կաթողիկոսական օրինաւոր աթոռներ են, և նոյնպէս ո՞չ մի Հայու բերնէն լուծած չէր թէ ազգն երեք կաթողիկոսական աթոռներ ունի, և ոչ ոք համարձակեցաւ Յունաց Անտիոքայ՝ Աղէքսանդրիոյ և այլ առաքելական յաջորդութեանց օրինաւոր աթոռոց անպատեհադոյն կերպիւ նմանեցնել Սիւն և Աղթամարն. այլ բարեմտաց նպատակն էր միմիայն ժամանակաց բռնութիւններէն զոյացած հակառակաթոռներուն օրինաւոր կարգ և սահման որոշել ներկայիս յարմար, և միայնել Հայաստանեայց մայր Աթոռոյ հետ, կատարեալ օրինաւորութիւնը թողով իւրում ժամանակին. որով միանգամայն նոյա իղձ էր Սոյ և Աղթամարայ վեհակները գտնուած ժողովուրդեան դրութիւնը բարեբեր և ազատել ի կրօնափոխութեանց վտանգից, որ ստէպ կրպատանէին ի տղիտութենէ և յանհոգութենէ իւրոց եկեղեցականաց :

Յիշատի՜ ոչ ոք երբեք յանդգնեցաւ ի Հայոց մինչև ցարդ ասել թէ ազգը երեք օրինաւոր կաթողիկոսական աթոռ ունի, նոյա խիղճը չէր ներել ամենին Հայոց ազգի միութիւնը անգլխով ի յարմար բաժանել և ժառանգել ապագայ սերունդի վայր, և Հայոց սրբոց անխճիքն ու նշովքը : Սակայն ոմանց այժմեան տարօրինակ և օտարազգի ձայնի արդարեւ կըզարմացնեն ևս մին ողջամիտ Հայոց մտքերը, և Հայաստանի ամեն հարազատ և հաւատարմ սրբոց սրտերու մէջ խիստ հաւանական կարծիքներ կը յղանան թէ անչուտ այն խնդիրները յուզողաց մտաց մէջ նպատակ ունին դաւ գործել և վնասել ազգիս ընդհանրութեան, և կամ անհեռաւորութեամբ զոյգն ինչ անձնական օգտի և սրտացոյց բազմաբոյժ ազգիս և եկեղեցոյ մեծամեծ օգուտները ոտնակոխել, և միանգամայն ուղղութիւն և ուսուցանել ազգիս ի դուրս բազմազան թշուառութեանց և բաժանմանց զուրկել :

Այս այս ամենը քաջ նկատելով նորին Ս. Օծութիւն կաթողիկոս ամենայն Հայոց և նախատեսելով զապագայն զոչուտութեան համար էր՝ զի երբ նոր Պատրիարք նստաւ ի Ա. Պօլսոյ գերա. Մկրտիչ արքեպիսկոպոսն խրիմեան՝ կոնդակ գրեց փութով, և հայրական սիրով զոչուտացոյց զնա խոհմութեամբ շարժիլ Սոյ և Աղթամարայ խնդրոց մասին, զի մի վտանգեցայի միութիւն Հայաստանեայց եկեղեցոյ : Բայց տե՛սք ազգիս դժբաղդութիւնը, որ Հայրապետական կոնդակի փոխանակ ի բնա եկեղեցացի ի լուր ժողովուրդեան ընթերցելով, տեղ ոյն ազգային ժողովոյ մէջ կարգաւ անգամ զլայան և ծածկեցին, և ո՞չ կամեցան գալ ի լոյսն, զի մի յանդիմանեցին գործք նոյա. և ո՞չ այսչափ միայն, այլ թիւր ու սխալ մեկնութիւններ ևս տուողներ եղան կոնդակին մտաց, և սկսան ոմանք սուտեր տարածել բարեմիտ ժողովուրդեան մէջ՝ որպէս թէ Ս. կաթողիկոս գրած լինէր Սեպոյց և Աղթամարացոյց համար թէ՛ քոյ տնիք մեռելոց քաղել գնեալս իւրեանց, որ բնաւին սուտ է, և կամ մի նոր բան խօսած լինէր հակաբոռ գրելով. բայց սակայն պէտք էր գիտել զի ո՞չ այժմեան վեհա. կաթողիկոսն յիշեցնէ, այլ ի դարուց հետէ եկեղեցական ժողովներ և Ս. Հայր և Հայրապետ Հայաստանեայց եկեղեցոյ հանդերձ համայն հարազատ ժողովուրդովք հակաբոռ, ճանաչած են զՍիւն և զԱղթամար. ուստի և վեհափառ կաթողիկոս մեր իրեւ հաւատարմ աւանդապահ, նախնեաց սրբոց եկեղեցական վեհալ պէտք էր յարգել, մինչև իւր նախադաճութեամբ կրկին ընդհանուր եկեղեցական ժողով կազմուի և որոշուի նոյա համար ինչ որ արժան և անհրաժեշտ կըլինի : Իսկ եթէ այն սակաւաթիւքն ի նպատակն խարդաւանութիւն չունենէ՞ն՝ է՞ր վստահ ի խաւարի կըզործէին և պահելով կոնդակը՝ միայն նորա խնամք ըստ քմաց և ըստ հաճոյս կըտարածայնէին : Եթէ միմիայն ազգին օգուտն էր նոյա բուն նպատակ, է՞ր վստահ կըծածկէին ազգիս Հայրապետէ. միթէ Նորին Ս. Օծութիւն նըւաղ քան զինքեանս կըթրէ զազգ և զեկեղեցի :

Երբեմն մեր արժանայլչատակ նախնիք՝ հեռատեղութեամբ ըստ պահանջման հարկին տիրող այլեւս չգորպետութեանց քաղաքական հանգամանաց նկատմամբ՝ մանաւանդ սպառնալից և ազգամիտ փոթորկացն ա.

ռաջն առնելոյ համար՝ զիջումն ըրած են յաւէտ երկուց չարեաց փորձադոյնը ընտրելով, նաև մի քանի փառաւոր եպիսկոպոսաց և շահասէր իշխանաց կրկի զո՛հ չտալոյ համար զմիամիտ ժողովուրդը, խոհմութեամբ վարուած են Սոյ և Աղթամարայ վեհակաց և գործոց հետ զի մի ի սրտաճառ անհնազանդից և շահամոլ ապստամբեցոյ՝ անմեղ ժողովուրդը առաւել ևս կեղեքեցի և տաղնապեցի ի ձեռս բռնաւոր Տէրէպէյից խօշանեանց և Քիւրտ պէյից. միայն և միմիայն այսպիսի մտքէր, որ մեր Հայրապետներէն ոմանք այնպիսի դառն ժամանակաց և անխնայութեան մէջ դաշնակցել անդամ հաճեցան ընդ հակաթոռակալ, զի մի պատակեալ վեհա. եկեղեցի հօսն Քրիստոսի և բաժին բաժին ի կորուստ մատնեցի :

Այլ ցաւալի միանգամայն ողբալի է, զի այնպիսի դառն ժամանակներում եթէ մեր նախնիք ամենայն բռնութեանց և հալածանաց տոկալով քաջ ախպրեանէն ճանդխտացան ընդդէմ ներքին և արտաքին թշնամաց եկեղեցոյ և ազգի, և միշտ պաշտպանեցին ազգը և կրօնը, և ծանուցին միմիայն զմայր Աթոռն Սրբառանձն օրինաւոր յաջորդութիւն Ս. առաքելոցն թաղէն և Բարդուղիմէայ և Ստեփանոսարաւ Հօր մերոյ սրբոյն Գրիգորի, զիսոյց այսպիսի լուսաւորեալ դարուս և միմիայն ազատ հրատարակութեանց և զիւրին յարաբերութեանց ժամանակիս մէջ, Պօլսոյ գերա. Պատրիարք և ոմանք ի մեծապատիւ անդամոց երես. և Քաղաքապետ ժողովոյ անդր քան զտրամադրութիւն ազգային Սահմանադրութեան և քան զիրաւաստութիւնն՝ եկեղեցական ծանր խնդիրներ յուզելով լուծել կըտեսնէ, որ հետզհետէ վտանգներ, կըսպառնան իրաւանց մայր Աթոռոյ, և միութեան ազգիս և Ս. Եկեղեցոյ Հայաստանեայց : Եթէ բարեմտութեամբ հարկ անհրաժեշտ կըզգային ի ներկայիս նոյա գրութիւնք բարեբեր և օրինաւորապէս յարաբերութիւն հաստատել ընդ մայր Աթոռոյ, ինչպէս կարելի էր առանց կանխադոյն զիտութեան և հաւանութեան ընդհանուր կաթողիկոս խորհել միակողմանի և գործել, որ նորին ձեռնհասութեան և իրաւաստութեան միայն է վերապահեալ տնօրինել զարժանն՝ և կամ ըստ ծանրութեան խնդրոյն՝ հրաւիրել յամենայն վեհակաց Հայոց եպիսկոպոսոսն, վա. նախարար, վարդապետ, պատգամաւոր երեսփոխան և այլն, և այլն, զալ ժողովել ի մի ընդ իւրով՝ նախադրութեամբ, և համախումբ խորհրդակցութեամբ որոշել և վճիռ համաձայն եկեղեցական կանոնաց և ըստ պահանջման օգտի եկեղեցոյ և լրութեան ազգիս :

Արեւմտ ըստ ինքեան ապօրինի կըհամարուի Պօլսոյ ընդհանուր ժողովոյն Սոյ խնդրոյն խորհրդ մտնելը առկաւոր՝ տուած որոշումներն յայնմ մասին. նոյնպէս անհերքի կըհամարուի մայր Աթոռոյս ուխտեալ և կըզուեալ միարան եպիսկոպոսաց առանց կանխադոյն հանձնութեան ընդհանրական Հայրապետի՝ ի խնդիրս նոյա յանձնապատան միջամտել, և կամ ընդունել զպաշտ կաթողիկոսութեան Սոյ և Աղթամարայ՝ մեղանշեղ ընդդէմ ուխտից և կըզմանց իւրեանց : (1)

ՎԵՐԱՏԻՆ
ԶԱՆՈՐԳ ԶԱՐԶԱԿՈՒՄ ՄԻ
Մի՞ն ամառադոյն Յունաւոր թուոյն մէջ՝ ՎԵՐԱՏԻՆ ԱՌԵՐԱԶԱՅՈՅԶԱՆ ԵՐԵՎԱՆ՝ վերնագրով կրօնական միաբանութեան մի անվայել լինելի քոյուած մի կարգալիք, իբր ՚ի պատասխանի մեր յոյուածոյն զոր ԵՐԵՎԱՆ՝ 925 թուոյն մէջ հրատարակած եմք ԶԱՆՈՐԳ ԶԱՐԶԱԿՈՒՄ ՄԻ վերնագրով պատասխան մի գրելէ յառաջ, փութացինք ծանուցանել լոյս պատահակ մեր մեծաշուք բարեկամաց՝

(1) Յանգեղումն մին ի յրազրաց Պօլսոյ գրած երբ այս ինչ եպիսկոպոսն Սոյ ուխտի դեմ չէ մեղանշած իւր վեհակեցի քոյու պաշտօն վարելով եւայլն կըցաւիմք զի բազումք յերիտասարդաց ազգիս տալիս զգիտելն քի ի Սիւն և յԱղթամար ձեռնադրեց եպիսկոպոսոսն որպիսի եւ իցե ուխտ չունին, և երբն դեմ պիտի ուխտեին, և երբն բանի. և նոյա ուխտը . . . : Իսկ ի վաղուց անտի եպիսկոպոսոսն մայր Աթոռոյս ընդ այլ ուխտս վերաբերեալս կրօնի կ'ուխտեին, և կերդունեցան հաւատարիմ եւ հարազատ մնալ մայր Աթոռոյս եւ գահակալացն, և ցահաւոր զարժոյքն ուխտադրութեան եւ անկանին ընդ եկեղեցական դատաստանա :

